

Jak se chovat v případě zajetí

Voják sloužící v zahraniční operaci se může dostat do zajetí nebo může být – i přes jednoznačný zákaz stanovený Ženevskou konvencí – vzat jako rukojmí. Pro tyto případy připomeňme základní informace a pravidla chování.

Zajetí

Podle Ženevské a Haagské konvence, ale též na základě válečné tradice má každá válečná strana právo brát zajatce. Nakládání s nimi, jejich práva a povinnosti jsou zakotveny v řadě mezinárodních úmluv, s jejichž obsahem je užitečné se před výjezdem do mise podrobněji seznámit. Stručně lze říci, že zajatý voják je povinen říci protivníkovi pouze své jméno, hodnost a číslo, pod kterým jej ozbrojená síla registruje. Pobyť v zajateckém táboře a jeho podmínky jsou rovněž přesně specifikovány. Zajatec například nesmí být, kromě běžné činnosti související s chodem zajateckého tábora (či jiného k tomuto účelu určeného zařízení), využíván jako pracovní síla, nesmí být vystaven urážkám, ponižování a lynčování. Trestán smí být pouze kázeňsky, tedy nikoli snižováním stravních dávek apod.

Zajetí, kdy jsou respektována pravidla daná mezinárodními úmluvami, je pro každého bezesporu nesmírně zátěžovou situací, lze je však vcelku bez úhony přečkat, jak se to podařilo například angloamerickým zajatcům v německých táborech v době 2. světové války. Bohužel současné konflikty jsou poznamenány malou ochotou zúčastněných stran chovat se k zajatým vojákům humánně a respektovat jejich práva.

K základním pravidlům chování při zajetí patří především **nepropadnout panice**. Panika je „nakažlivá“ a snadno se může stát, že ji přenesete na své vězňatele, kteří vám pak ve zmatku mohou ublížit, přestože to původně neměli v úmyslu. Fakt, že žijete a že vás vězní, svědčí o tom, že vás nechtějí hned zabít, že pro ně máte větší cenu živý než mrtvý. Opřete se o tuto pozitivní skutečnost a svou další pozornost zaměřte na pochopení úmyslů protivníka.

Nebývá obvyklé, že bezprostředně po zajetí následuje výslech. Cílem všech vězňatelů je předem zlomit zajatcovu vůli tak, aby nekladl odpor a byl co nejsdílnější. Často používanou metodou je izolace zajatce, kdy je na různě dlouhou dobu uzavřen zpravidla do prázdné místnosti, bez přístupu světla a zvuku, ponechán jen svým představám a nejistotě. Rostoucí napětí a úzkost pak účinně podlamují jeho vůli. Dalším velmi efektivním způsobem jak otrástit sebedůvěrou zajatce je odebrání tkaniček nebo celých bot – bosý člověk jako by „ztrácel půdu pod nohama“, není si „jistý v kramflecích“. V takových případech je důležité snažit se za každou cenu odpoutat své myšlenky od nepříznivé situace a zaměřit pozornost na cokoliv

jiného. Lidé, kteří zjetí prožili, vyprávějí, že hráli ve své mysli sami se sebou šachy, počítali mouchy na stropě, chlupy na rukou apod. Tato na první pohled iracionální a pošetilá činnost však výrazně snižuje pocit napětí, pomáhá odvrátit paniku a propadnutí smutku či strachu.

Výslech může mít mnoho podob, od rozhovoru s důstojníkem řádné armády, který vás může vnímat jako kolegu ve zbrani a bude respektovat vaše práva (s tím však prakticky nelze počítat), přes různě stupňovaný nátlak až po psychické a fyzické mučení.

Při výslechu je důležité zaujmout **správnou polohu těla**. Za předpokladu, že budete sedět na židli, tváří proti tomu, kdo vás vyslýchá, je dobré se pevně usadit, mít obě nohy na zemi (nikoli křížem přes sebe) a rovná záda. Předklon působí agresivně a váš protivník by toho mohl zneužít ve váš neprospěch. Naopak záklon je defenzivní pozice a vám by se hůře hájily argumenty. Je-li to možné, je nejlepší **sedět mírně bokem**, protože i taková drobnost snižuje případné agresivní tendence vyslýchajícího. Pro uchování kontroly nad situací se doporučuje **zaměřit pozornost na jakýkoliv detail** v místnosti a důkladně se jím zabývat. Pokud budou ve vašem zorném poli například nástěnné hodiny, zaostřete na ně zrak a velmi pozorně si je prohlížejte, zkontrolujte všechny číslice, jejich tvar a barvu, materiál, ze kterého jsou vyrobeny, odhadněte jejich stáří atd. Tento trik rozhodně nepodceňujte, protože prokazatelně snižuje napětí a stres, který by vás mohl zcela ochromit.

Je možné, že vás vězňitelé budou při výslechu nutit k prohlášením, jež jsou v rozporu s vaším svědomím. Tím se nemyslí vyzrazení vojenských tajemství, ale například výroky typu „česká armáda je zločinecká organizace, která vede nelegální válku“ nebo „zabijíte nevinné lidi“. Do jisté míry se dá takovým tvrzením vyhnout tím, že je zobecníte. Na dané výroky lze tedy reagovat například takto: „ano, vede-li někdo nelegální válku, tak je to jistě zločinné a já s tím nesouhlasím“, „nevinní lidé se zabíjet nesmí“. Tato hra se slovy může být velmi úspěšná, ale vyžaduje trénink. Dovednost zobecňovat si můžete procvičovat třeba při dlouhé, klidné službě, kdy si s kolegou budete vymýšlet možné fráze potenciálních vězňitelů a hledat jejich zobecnění. Pokud se však tvrzení, které je v rozporu s vaším svědomím, nelze vyhnout, platí, že nejcennější je vaše zdraví a život, a pomůže-li vám to přežít, není nutné chovat se přehnaně hrdinsky. Je zřejmé, že bylo učiněno pod velkým nátlakem a nebudete za ně nijak sankcionován.

I když existují techniky, jak zvýšit odolnost proti násilným způsobům vymáhání výpovědi, každý člověk má svůj práh, který, je-li překročen, vede k selhání jakékoliv obrany a přistoupení na protivníkovy podmínky.

Rukojmí

Současný geopolitický vývoj je charakteristický eskalací tzv. asymetrických válek či zcela lokálních, z vojenského a právního hlediska těžko definovatelných konfliktů. K tomu je třeba přičíst fenomén terorismu, který se stále více jeví jako samostatný bojový prvek. Z toho vyplývá, že voják nemůže spoléhat pouze na regulérní zajetí protivníkem, ale může se stát rukojmím vojenské, polovojenské či teroristické skupiny. V takových případech lze jen stěží očekávat respektování mezinárodních úmluv, proto je nutné se i na ně připravit.

Rozlišují se čtyři typy únosců:

- amatéři,
- profesionálové,
- psychicky narušené a patologicky strukturované osobnosti,
- političtí nebo náboženští fanatici.

I když se zdá nepravděpodobné, že by se s prvními dvěma typy příslušníků ozbrojených sil setkal, je třeba si uvědomit, že ve skupině vězňů mohou být zastoupeny všechny čtyři typy. Může se jednat například o polovojenskou či teroristickou skupinu, která je co do techniky boje a používání moderních technologií na vysoké profesionální úrovni, ale založením to budou náboženští fundamentalisté.

Jako rukojmí může voják posloužit i pravidelné armádě, tak jak se to stalo některým příslušníkům české mise UNPROFOR v Chorvatsku, kdy byli vzati do srbského zajetí jako živé štíty k ochraně strategických objektů před spojeneckým bombardováním. V těchto případech je nebytné **správně vyhodnotit situaci**, tedy charakter a úmysly únosců. „Nejbezpečnější“ je únos provedený profesionální, pragmaticky uvažující skupinou. Zde hrozí menší riziko zbrklé a ukvapené reakce, nekontrolovaného výbuchu agresivity, či nepředvídatelného chování. Pro tyto únosce mají rukojmí cenu pouze jako živí a není jejich primárním cílem je zabít. Naopak nejnebezpečnější jsou fanatici, neboť jejich cílem nebývá výměna rukojmí za požadovaný ústupek, ale především vyvolání velkého dojmu u cílové skupiny. Podmínky pro propuštění jsou tedy většinou zcela nereálné a únosci ani neočekávají jejich splnění – například totální odzbrojení, propuštění všech zajatých spolubojovníků, odchod armády z dané oblasti apod.

Pravidla pro chování rukojmí jsou velmi obecná. Předně ničím zbytečně **neprovokovat** a velmi obezřetně **sledovat nálady vězňů**. Uvědomme si, že oni sami jsou většinou pod velkým tlakem, a hrozí tedy jejich selhání, což může znamenat výbuch agrese. Doporučuje se maximálně **spolupracovat a hrát o čas**. Pokusit se s některým z vězňů o sblížení, třeba tak, že projevíte pochopení pro jeho pohnutky (přesto, že jim ve skutečnosti nijak nerozumíte

a nesouhlasíte s nimi). Zde je na místě si uvědomit, že svět fanatika je černobílý a vztahy charakteristické vymezením „my“ versus „oni“. Podaří-li se vám přesvědčit svého únosce, že i pro vás jsou „oni“ ti zlí, výrazně tím stoupne vaše šance na přežití.

Obě situace, jak zajetí pravidelnou armádou, tak role rukojmího představují extrémní psychickou zátěž. Dlouhotrvající strach o život a zdraví, nejistota spojená s chováním vězňů, odříznutí od informací a další vlivy představují dlouhodobý zásah do osobnosti každého z nás. I když dodržení zmíněných pravidel není nikdy zárukou šťastného návratu, může nepochybně zvýšit naději na přežití. Nezapomínejte však na to, že nejdůležitějším společným znakem těch, kdo přežili útrapy spojené s dlouhodobým zajetím byla naděje a vůle žít.

Literatura:

Burstein, A., Patrick, E., C., Greenstein, R., A., Daniels, N., Olsen, K., Mazarek, A., Decatur, R., Johnson, N.: Chronic Vietnam PTSD among POWs. General Hospital Psychiatry, 10, 1988, s. 245 – 249.

Goldstein, F., L. et al: Psychological Operations. Alabama, Air University Press, Maxwell Air Force Base, 1996.

Kolektiv autorů: Vietnam. v: Předmluva Williama C. Westmorelanda, generála pozemního vojska v.v. Praha, 1996.

Solomon, Z., Bleich (1992): The Koach project for treatment of combat-related PTSD: Rationale, aims and methodology. Journal of Traumatic Stress, 5, 1992, s. 175 – 193.

Wiseman, J.: SAS, příručka jak přežít. Praha 1999, Svojtka & Co.